

BVD-SBP

rapportage over internationale ontwikkelingen
feiten en achtergronden die van betekenis
kunnen zijn voor de binnenlandse veiligheid

A88/22 CO:2088444

5 oktober 1988

WISSELING VAN DE WACHT AAN DE KGB-TOP.

In de reeks opzienbarende mutaties, die hun beslag kregen tijdens de bijzondere zittingen van het CC/CPSU op 30 september 1988 en van de Opperste Sovjet op 1 oktober, is de vervanging van KGB-chef CHEBRIKOV door zijn ondergeschikte KRYUCHKOV niet de minst opvallende. In deze uiteenzetting zal getracht worden enkele achtergronden en mogelijke implicaties van deze mutatie te schetsen, alsmede een profiel en de vooruitzichten van de komende en gaande man aan de top van het Sovjetrussische Comité voor Staatsveiligheid.

WISSELING VAN DE WACHT AAN DE KGB-TOP

Achtergronden

Toen na afloop van de spoedzitting van het CC/CPSU op 30 september onder meer bekend werd gemaakt dat KGB-chef en Politburolid CHEBRIKOV was benoemd tot CC-secretaris en voorzitter van de nieuw gecreëerde CC-Commissie voor Justitiële Aangelegenheden, liet het zich reeds aanzien dat deze als gevolg daarvan het voorzitterschap van het Comité voor Staatsveiligheid zou moeten opgeven. Dit vermoeden werd reeds de volgende dag bewaarheid, toen premier RYZHKOV voor de Opperste Sovjet de benoeming bekend maakte van de 64-jarige KGB-generaal Vladimir KRYUCHKOV tot diens opvolger. Ogenblikkelijk kwamen speculaties op gang of deze mutatie nu een promotie dan wel degradatie voor CHEBRIKOV betekende en mogelijkserwijs gevolgen zou kunnen hebben voor de machtspositie van het KGB.

Als een van de grootste prestaties van GORBACHEV wordt wel beschouwd dat hij na zijn aantreden als partijleider de aanhang van voormalig KGB-hoofd en algemeen CPSU-secretaris ANDROPOV heeft weten mee te krijgen en in te schakelen bij zijn hervormingspolitiek. Deze ANDROPOV-aanhangers, van wie velen afkomstig zijn uit het KGB of daar nog in actieve dienst zijn, behoren tot een zakelijk ingestelde, goed geïnformeerde elite, die minder boodschap heeft aan allerlei ideologische overwegingen dan de meer behoudende partijbureaucratie. Zij hebben daarom blijkbaar niet gearzeld steun te geven aan GORBACHEV, toen deze zich een sterk en pragmatisch leider betoonde, die minder sprak over de communistische verworvenheden dan over de noodzakelijke modernisering van het land. Dat gold ook voor de hoogste KGB-leiding, die tot voor kort bestond uit voorzitter CHEBRIKOV, diens twee eerste plaatsvervangers EMOKHONOV en BOBKOV en zeven gewone plaatsvervangers, onder wie KRYUCHKOV, die bijna allemaal onder ANDROPOV bij het KGB zijn gaan werken en opgeklommen.

GORBACHEV had de hulp van het KGB dan ook wel nodig. Als een nieuwe CPSU-leider zich zoveel vijanden maakt binnen zijn eigen partij-apparaat als GORBACHEV inmiddels met zijn perestrojka-politiek heeft gedaan, kan hij het moeilijk stellen zonder de steun van enkele andere machtsbases in de Sovjetsamenleving zoals het leger of het KGB. En vooral de binnenlandse veiligheidscomponent van het KGB kon hem goede diensten bewijzen bij het doorvoeren van zijn nieuwe politiek en het breken van de weerstand van de oudere, tegenstribbelende partijbureaucraten. Dat lijkt het KGB over het algemeen ook gedaan te hebben, omdat het als centrale inlichtingeninstantie heel goed moet hebben ingezien dat er broodnodig nieuw leven geblazen moest worden in de vastgelopen Sovjet economie en -samenleving. Dat betekende uiteraard niet dat het KGB ineens liberaal was geworden en er niet tegen zou waken dat het vernieuwingsproces uit de hand zou lopen.

Intussen moet wel aangenomen worden dat het KGB als voornaamste veiligheids- en onderdrukingsapparaat ook wel degelijk onder vroegere partijleiders betrokken moet zijn geweest bij vele corruptieschandalen en maffia-praktijken, waarover door de grote golf van glasnost steeds meer bijzonderheden aan het licht komen. In vergelijking met andere instituten heeft het KGB echter over het algemeen op dit punt opmerkelijk weinig kritiek te verduren gekregen en is het tot dusver ook gespaard gebleven voor zuiveringen van enige betekenis. Om eerder genoemde redenen kan GORBACHEV zich dergelijke maatregelen in dit stadium waarschijnlijk ook nog niet veroorloven. Toch komt tegen deze achtergrond de verplaatsing van CHEBRIKOV in een intigerend daglicht te staan. Formeel is diens benoeming tot CC-secretaris niet als een degradatie op te vatten, integendeel, de combinatie van die functie met het volwaardig lidmaatschap van het Politburo gold altijd zo ongeveer als het hoogst

bereikbare in het Sovjetbestel. Daar staat tegenover dat CHEBRIKOV met het opgeven van het KGB-voorzitterschap zijn directe greep verliest op een van 's lands invloedrijkste machtsbases.

De gaande man

Er zijn westerse waarnemers, die menen dat CHEBRIKOV zich in het kielzog van zijn Politburo-collega LIGACHEV in het afgelopen jaar ontwikkeld heeft tot een sleutelfiguur in het behoudende, interne partijverzet tegen de voortvarende hervormingskoers van GORBACHEV. Beiden zien wel de noodzaak van een zekere herstructurering en openheid, maar dan vooral niet te snel en te veel om het Sovjetsysteem zelf geen onoverzienbare risico's te laten lopen. Nog in een recent Pravda-interview beweerdé CHEBRIKOV dat westerse kringen en inlichtingendiensten misbruik maken van 'glasnost' om de Sovjetmaatschappij te ondermijnen. En hier en daar begonnen in de Sovjetmedia waarschuwingen door te klinken tegen de ongecontroleerde macht van de veiligheidsdienst, die niet zou passen in de idee van de socialistische rechtsstaat zoals door GORBACHEV voor de bijzondere partijconferentie in juni ontvouwd. De meeste aandacht trok een artikel in het theoretische partijblad Kommunist, waarin een onbekende KGB-functionaris klaagde over de cultus van geheimzinnigdoenerij en over de schade voor wetenschap en economie als gevolg van de absurde barrières, die door het KGB worden opgeworpen in de contacten met het buitenland.

Het is niet ondenkbaar dat GORBACHEV onder deze omstandigheden vreesde niet meer te kunnen rekenen op de loyale steun van het KGB. Om de veiligheidsdienst niet verder tegen zich in het harnas te jagen heeft hij wellicht besloten CHEBRIKOV naar een formeel hogere positie weg te promoveren, waar hij beter het oog op hem zou kunnen houden. Door zijn benoeming tot CC-secretaris is CHEBRIKOV namelijk tevens voorzitter geworden van een van de zes nieuw gecreëerde CC-commissies, die moeten gaan fungeren als sleutelorganen voor de beleidsvorming van de partij op de verschillende politieke, maatschappelijke en economische terreinen. Blijkens mededelingen na afloop van de speedzitting van het CC zullen die zes nieuwe commissies onder leiding komen te staan van zes verschillende partijsecretarissen, die tevens deel uitmaken van het Politburo, en het toezicht krijgen op de daarmee corresponderende, overigens in omvang en aantal sterk gereduceerde CC-afdelingen. Door deze ingrijpende reorganisatie wordt het CC-apparaat in feite direct onder controle van het Politburo gebracht en van zijn beslissingsbevoegdheden ontdaan, wat een einde zal moeten maken aan de remmende parallelbureaucratie van de partij, zoals door GORBACHEV steeds nagestreefd. Op de verschillende beleidsterreinen zullen de Sovjets, overheidsinstanties en werkerscollectieven zelfstandiger moeten gaan opereren, slechts op afstand "strategisch" (be)geleid door de partij.

CHEBRIKOV is in deze structuur voorzitter geworden van de CC-commissie voor Justitiële Aangelegenheden. Men mag aannemen dat die commissie verantwoordelijk zal worden voor de oude CC-afdeling Administratieve Organen die decennialang de supervisie heeft gehad over o.a. het KGB, de civiele militie en de gerechtelijke organen en daarmee over het hele inlichtingen- en repressie-apparaat. Hij behoudt dus wel degelijk een band met het KGB, maar dan in beleidsvoorbereidende zin en in het collegiaal verband van Politburo en CC-secretariaat. De ironie is overigens dat de gewezen KGB-chef nu met zijn nieuwe partijportefeuille voor Justitiële Aangelegenheden de hoofdlijnen zal moeten uitzetten voor de opbouw van de socialistische rechtsstaat, die GORBACHEV in het vooruitzicht heeft gesteld. In elk geval zal CHEBRIKOV minder in de gelegenheid zijn diens hervormingsmaatregelen in de dagelijkse praktijk te dwarsbomen of zijn eigen KGB-spel te spelen tussen de meer behoudende en hervormingsgezinde vleugels binnen de partij.

De komende man

De nieuwe KGB-voorzitter KRYUCHKOV is alleen maar lid van het CC, en is niet zoals zijn voorganger meteen na zijn benoeming in het Politburo verkozen, wat het politieke gewicht van het KGB bepaald niet ten goede zal komen. Dat maakt hem des te afhankelijker van GORBACHEV, aan wie hij zijn nieuwe baan met voorbijgaan aan de twee eerste plv. KGB-voorzitters heeft te danken en zonder wiens steun hij ook geen plaats zal kunnen krijgen in het hoogste partijorgaan, zoals voor een KGB-chef doorgaans gebruikelijk. Verwacht mag dus worden dat KRYUCHKOV in zijn eigen belang en dat van zijn organisatie GORBACHEV's herstructureringspolitiek voluit zal proberen te ondersteunen.

Vladimir A. KRYUCHKOV werd in 1924 geboren en studeerde in 1924 af aan het Juridisch Instituut te Moskou en in 1954 aan de Hogere School voor Diplomaten van het ministerie van Buitenlandse Zaken. Na eerder o.a. gewerkt te hebben bij de Komsomol en het Openbaar Ministerie werd hij in 1954 in Boedapest gestationeerd als derde secretaris op de Sovjetambassade. Daar werkte hij zeer nauw samen met Sovjetambassadeur ANDROPOV, die in 1956 een sleutelrol speelde bij het neerslaan van de Hongaarse opstand. Toen ANDROPOV een jaar later in Moskou hoofd werd van de CC-Afdeling voor de betrekkingen met regerende CP-en, benoemde hij meteen KRYUCHKOV tot hoofd van de sector van die Afdeling, die zich bezighield met de politieke ontwikkelingen in Hongarije. In 1967 werd ANDROPOV voorzitter van het KGB en opnieuw volgde KRYUCHKOV hem, nu als hoofd van het secretariaat van het Eerste Hoofdirectoraat (de buitenlandse inlichtingengcomponent) van het KGB. ANDROPOV promoveerde hem in 1974 tot hoofd van dat Hoofddirectoraat en in 1978 tot een van zijn plaatsvervaarders. Volgens sommige berichten zou hij in het begin van de jaren zeventig "station chief" in New York zijn geweest en in elk geval maakte hij tijdens de topontmoeting in Washington in 1987 deel uit van het gevolg van GORBACHEV, wat een persoonlijke band zou kunnen doen veronderstellen. Tenslotte is bekend dat hij in 1986 tot CC-lid werd gekozen, terwijl Le Monde van 4 oktober jl. het niet voor onmogelijk houdt, dat Sergei V. KRYUCHKOV, eerste secretaris van de Sovjet-ambassade te Parijs, die in april 1983 als een van "de groep van 47" Frankrijk werd uitgewezen, zijn zoon is.

Voorlopige conclusies

Volgens westerse waarnemers zou de benoeming van KRYUCHKOV kunnen duiden op twee niet onbelangrijke accentsverschuivingen in de KGB-activiteiten. In de eerste plaats zou het KGB onder leiding van KRYUCHKOV gezien diens carrière-gang grotere nadruk kunnen gaan leggen op het buitenlandse inlichtingenwerk. Dat zou ook passen in GORBACHEV's bedoelingen om met het oog op zijn ontspannings- en ontwapeningspolitiek beter geïnformeerd te raken over de "intentions and capabilities" van zijn gesprekspartners aan de onderhandelingstafel en om ten behoeve van zijn economische politiek de Sovjetachterstand op wetenschappelijk en technologisch gebied zo goed mogelijk ongedaan te maken met behulp van elders verkregen know-how. In de tweede plaats wordt verwacht dat het KGB onder KRYUCHKOV zich meer zal moeten inzetten voor de uitvoering van de perestrojka-maatregelen van GORBACHEV cs., voor de bestrijding van corruptie en omkoperij, en wellicht ook voor de oplossing dan wel onderdrukking van de nationaal-etnische conflicten, die in een aantal Sovjetrepublieken om zich heengrijpen. Vrij algemeen is de opvatting dat GORBACHEV zijn greep op het KGB verstevigd heeft en dat dit van groot belang is voor de consolidatie van diens positie.